

התנועה הרפורמית
יהדות מתקדמת בישראל
www.reform.org.il

מתיאולוגיה לאורח חיים - צדק חברתי כמרכיב מכונן בסדר יומה הדתי של היהדות המתקדמת מאת הרב עו"ד גלעד קריב

בוועידת פיטסבורג אשר נתכנסה בעיר האמריקאית בשנת 1885 נוסח לראשונה מצעה הרעיוני של היהדות הרפורמית באמריקה. מצע זה שירת את התנועה במשך יובל שנים עד התקנתו של מצע קולומבוס בשנת 1937. ניסוחו של המצע ואימוצו על ידי מרבית הקהילות הליברליות בארצות הברית היוו שלב מכריע בגיבושן של הקהילות לכדי זרם דתי מוגדר המתפתח בצידם של זרמים ושיטות אחרות בקרב יהדות ארצות הברית ובנבדל מהן.¹

במסגרת המצע הקצר, שאורכו לא עלה על מאות מילים בודדות, נכללו מספר פסקאות, אשר העיון בהן יכול להעיד על המקום שתפס נושא הצדק החברתי בסדר יומה של היהדות המתקדמת ועל מקורותיו והקשריו. ולהלן הפסקאות:²

אנו רואים בחוקים שחקק משה שיטה להכשיר את העם היהודי לקראת שליחותו במהלך חייו הלאומיים בארץ ישראל, והיום מקבלים אנו על עצמנו את החוקים המוסריים בלבד, ורואים אנו טעם בהמשך קיומם של אותם טקסים, ושלהם בלבד, אשר יש בהם כדי לרומם ולקדש את חיינו ... אנו סבורים שכל החוקים שחוקקו משה והרבנים שאחריו שעניינם מאכלות אסורים, טומאה וטוהרה ומלבוש, נוצרו בפרקי זמן ובהשפעת רעיונות שהם זרים לחלוטין לרמתנו הנפשית והרוחנית היום.

אנו רואים בעידן המודרני של תרבות אוניברסאלית של הלב והשכל את פעמי הגשמתה של התקווה המשיחית הנאצלת של ישראל לכינון מלכות האמת, הצדק והשלום בקרב האנושות כולה ... מודים אנו כי רוח האנושיות הרחבה של תקופתנו היא לנו בעלת ברית בהגשמת שליחותינו, ולפיכך מושיטים אנו יד של אחווה לכל המשתפים עמנו פעולה בכינונה של מלכות האמת והצדק בין בני אדם.

בתאום גמור עם רוח החוקה של משה, השואפת להסדיר את היחסים בין עשיר לעני, רואים אנו חובה לעצמנו ליטול חלק במשימה הגדולה של העת החדשה – לפתור, על יסוד, הצדק והצדקה, את הבעיות העולות מן הניגודים והעולות שבארגונה הנוכחי של החברה.

מובאות אלו, בדומה למסמכים מכוננים אחרים של ראשית הרפורמה באירופה ובארצות הברית, מעידות על הקשר העמוק בין מעמדם המרכזי של הערכים החברתיים והמוסריים בסדר יומה של היהדות המתקדמת לבין ההתנגדות הנחרצת לאופיה וסדר יומה של היהדות ההלכתית-רבנית. הדגשתם של ערכים אלו והעמדתם במרכז סדר היום ניצבה, לשיטתם של ראשוני הרפורמה, בניגוד גמור לדגש הפולחני והריטואלי שאפיין את היהדות ההלכתית. זו האחרונה, נתפשה כמי שהזניחה את ליבתה של היהדות - ערכי הצדק והמוסר הגלומים במקורות ובמיוחד ביצירת הנביאים - לטובת ההתעסקות ה"קטנונית" בדיני כשרות, לבוש, אישות וכו'.

ניסיונה של הרפורמה להחזיר לערכים המוסריים-חברתיים (או במותגם היהודי: למצוות שבין אדם לחברו) את "בכורתם", השתלב היטב באמון המלא שחשה הרפורמה, בשלב זה, כלפי מרכיביו וערכיו של הליברליזם המערבי. רוח ההשכלה והתבונה, הישגי המדע, חופש הפרט והאינדיבידואליזם, התגבשותן של התפישות המודרניות על אודות זכויות האדם והתבססות הדמוקרטיה המערבית - כל אלו נתפשו, יחד עם הרפורמה הדתית, כאבני הדרך המבשרות את בנייתה של חברה מתוקנת וצודקת. כנגד כל אלו, נתפש אורח החיים המסורתי-הלכתי כמשמר מצב של חוסר מודעות מוסרית ואולי אף גרוע מכך. עיגונו של אורח חיים זה בדפוסים האורתודוקסיים, שעיקרם - דחייתם המוחלטת או החלקית של מרכיבי המודרנה אשר נזכרו לעיל, אך העמיקה את התחושה כי אחד מקווי הגבול העיקריים שבין הרפורמה לאורח החיים המסורתי, הוא מקומם של הערכים המוסריים והחברתיים בסדר היום האישי והקהילתי.

מאה ועשרים שנים לאחר ניסוחו של מצע פיטסבורג, לא נדמו הדיו בנושאי הצדק החברתי. למרות השינוי המובהק והמכריע בעמדותיה כלפי אורח החיים היהודי הלכה למעשה, ולמרות הנסיגה המשמעותית מדפוסיה של הרפורמה הרדיקלית, היהדות המתקדמת עדיין

1 על אודות תכניו של מצע פיטסבורג והשפעתו על התגבשותה של היהדות הרפורמית בצפון אמריקה ראה: מיכאל מאיר, בין מסורת לקידמה, תולדות תנועת הרפורמה ביהדות, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תש"נ, [להלן מאיר, בין מסורת לקידמה] עמ' 311-308.

2 לנוסחו המלא של מצע פיטסבורג כמו גם מצע קולומבוס משנת 1937 ומצע סן פרנסיסקו משנת 1976 ראה מאיר, בין מסורת לקידמה (הערה 1 לעיל) עמ' 456-447. מצעה האחרון של התנועה הרפורמית בארה"ב, אשר נתקבל בעיר פיטסבורג בשנת 2000, טרם תורגם באופן רשמי. לנוסחו של מצע זה, בשפת המקור, ראה אתר האינטרנט של איחוד הקהילות העבריות באמריקה: www.uahc.org.

תופשת עצמה כמי שמעמידה במרכז סדר יומה הדתי את השאיפה לבנייתה של חברה צודקת ומוסרית. ככזו, מוסיפה היהדות המתקדמת לחוות את דרכה כאלטרנטיבה ליהדות האורתודוקסית, בין השאר, גם בשאלת מיקומם של הערכים החברתיים-סוציאליים בסולם הערכים ובסולם העדיפויות הדתי. באופן פרדוכסלי, תחושה זו התחזקה דווקא במדינת ישראל, עת זכה הממסד האורתודוקסי במונופול, המעניק לו מזה יובל שנים כוח שלטוני, משפטי וממוני רב. תחושותיהם של ישראלים רבים כי כוח זה הביא להשחתתו של הממסד הרבני ולאיוצם של דפוסים כוחניים, אך חיזקו את תודעתה העצמית של היהדות המתקדמת ואת תדמיתה כשיטה דתית המציבה בפני היהודי הישראלי סדר עדיפויות אלטרנטיבי בו ניצבים בראש ערכי הצדק החברתי, השוויון והסובלנות הדתית.

ברם, קורותיה של המאה העשרים הביאו את היהדות המתקדמת להכיר אט-אט במגבלותיו של הליברליזם המערבי ואף בחסרונותיו. אם בראשיתה של הרפורמה נדמה היה לראשיה והוגיה כי מגמות האינדיבידואליזם, ההתקדמות המדעית והכלכלית ומהפכת ההשכלה צועדות יד ביד עם חזון בנייתה של חברה אנושית סובלנית, שוחרת שלום ורודפת צדק, הרי שעד מהרה התברר כי פעולתן של מגמות אלו מהירה הרבה יותר מהתגשמותן של החזון. בראשית המאה ה-21 הולך ומתחוויר יותר ויותר ה"מחיר" הנתבע מן החברות הליברליות בדמות החלשתן של המסגרות הקהילתיות והמשפחתיות, העצמת תחושות הניכור, העמקתם של הפערים המעמדיים והקושי הרב בהיחלצות ממעגלי העוני וחוסר ההשכלה. הזרקור הציבורי המופנה בשנים האחרונות לתופעות חברתיות-כלכליות כדוגמת הגלובליזציה, ריכוזיות ההון וצמצומו של המגוון התרבותי, מעצים ומחזק את ההכרה כי בצד אימוצו של סולם הערכים הליברלי יש לפעול לאיזון השפעותיו השליליות. היהדות המתקדמת של ימינו תופשת עצמה כמי שמציגה אלטרנטיבה לא רק להתאבנותה של היהדות ההלכתית-אורתודוקסית, כי אם גם למגמות הניכור והאדישות החברתית ולהיחלשותן המשמעותית של המסגרות הסולידריות בחברה המערבית. אם מבין שורותיו של מצע פייטסבורג נשקפים אופטימיות ואמון כלפי הקידמה החברתית המערבית, הרי שמצעה האחרון של התנועה ליהדות מתקדמת בישראל, כמו גם מצעיה האחרונים של היהדות הרפורמית בצפון אמריקה, מלמדים על ראייה אידאולוגית ממוכחת יותר בהקשרים אלו.³ היהדות המתקדמת, אשר ביקשה בראשיתה לבצע "רפורמה" ביהדות באמצעותו של סדר היום הליברלי וברוחו, מוצאת עצמה יותר ויותר מבקשת לבצע "רפורמה" באורח החיים המערבי באמצעותו של סדר יום יהודי, המבליט ערכים של אחריות חברתית וסולידריות. ביטוי לכך ניתן למצוא בפסקאות הבאות מתוך החלטת הסיכום של ועידת התנועה ליהדות מתקדמת בישראל בנושאי צדק חברתי ומעורבות חברתית אשר נתכנסה ביוני 2003:

אנו באי ובאות ועידת התנועה ליהדות מתקדמת בישראל בנושאי צדק חברתי ומעורבות קהילתית שבים ומאמצים את ההכרזה הגלומה במצע התנועה ולפיה:

"נאמנה לרוחה של תורת ישראל וממשיכה את דרכם של נביאי העם, רואה היהדות המתקדמת בכינונה של חברה צודקת ומוסרית את הייעוד העיקרי והנצחי של דרכנו הדתית... היהדות המתקדמת שואפת לחדש את תפקידה ההיסטורי של הנבואה כ"מתריעה בשער" על עוולות חברתיות קשות ועיוותי דין, ולהרים את קולה של מורשת ישראל כנגד תופעות אלו".

תוקפה של הכרזה זו התחזק בשנים האחרונות לנוכח מציאות החיים במדינת ישראל. מציאות זו מחייבת אותנו, כיהודים מתקדמים, להגביר את מאמצינו בשדות העשייה הקהילתית והציבורית, למען תהא חברתנו - חברת "צדק ומשפט, חסד ורחמים" (על פי הושע ב כו).

ליהדות המתקדמת בישראל ערך מוסף ייחודי בדמותן של קהילות התנועה. לנוכח מגמות הניכור והריחוק החברתי המאפיינות את ימינו, מתייצבות קהילות התנועה כדגם של חיים קהילתיים, המעמיקים את תחושות האחוה והמחויבות שבין אדם לאדם ובין אדם לחברה בה הוא חי. ייחודה של העשייה החברתית בתנועתנו טמון בחוויה הקהילתית, המעניקה משען רוחני וחוף מבטחים חברתי. לקהילה היכולת לרתום את חבריה לעשייה חברתית וציבורית ולהטמיע את ערכי ההתנדבות והמעורבות באמצעותה של העשייה החינוכית. יותר מכל, יכולה הקהילה, להעניק תחושת שותפות ותמיכה לאלו הנזקקים לה. אשר על כן, הוצאתו של מצע התנועה מן הכוח אל הפועל, טמון בראש ובראשונה בחוסן ובפעילותן של קהילות התנועה.

הנה כי כן, היהדות המתקדמת בימינו מעמידה עצמה כשיטה דתית המבקשת להעניק בולטות לעשייה החברתית ולתחושת הסולידריות הקהילתית כמישור מרכזי ומכוון של אורח החיים היהודי. בולטות זו ניצבת הן למול מגמות ההקצנה ההלכתית והבלטת המרכיבים הפולחניים-ריטואליים ביהדות מצידה של היהדות האורתודוקסית, והן למול תוצריו השליליים של אורח החיים המערבי-ליברלי והתגברות השפעתו על החברה הישראלית.

ä

אחד ממאפייניה של היהדות המתקדמת כשיטה דתית מודרנית, וזאת בדומה לשיטות דתיות דומות, הוא "התקרבותו" של השיח

התיאולוגי לשיח הסוציולוגי-אנתרופולוגי והשיח הפסיכולוגי. הענקתו של מעמד דתי לאוטונומיה של הפרט ולזכותו לעצב לעצמו את אורחות חייו הדתיים, הפכו את סוגי השיח הנזכרים למעין "מגדלי תצפית" אלטרנטיביים על החוויה האנושית. כך, לדוגמה, הניסיון להתייחס לחוויית התפילה במונחים פסיכולוגיים והניסיון להתייחס לאותה החוויה במונחים תיאולוגיים יצמיחו תוצאות דומות. אם בחלקו הראשון של מאמר זה השקפנו על מקומו של מושג הצדק החברתי בסדר יומה של היהדות המתקדמת מעל מגדל התצפית הסוציולוגי וההיסטורי, הרי שמן הראוי עתה אף לטפס על מגדל התצפית התיאולוגי.

מקומו המרכזי של עולם הערכים החברתי בסדר היום היהודי-מתקדם, מהווה עדות לתפישה תיאולוגית, המעניקה למעשה המוסרי בכורה מהותית על פני המעשה הריטואלי-ליטורגי. בעוד שהאחרון נתפש, על פי רוב, כאמצעי שנועד לרומם את רוחו של האדם ולהביא אותו אל ספה של החוויה הרוחנית, אך כשלעצמו אין בו מן המהות, הרי שהמעשה המוסרי ופעולת ההענקה לזולת, נתפשת כביטוייה המובהק של האמונה וכהוצאתו של צלם האלוהים מן הכוח אל הפועל. מישור היחסים שבין האדם לזולתו ממיר את "מישור היחסים" שבין האדם לאל, כזירה העיקרית של המעשה הדתי.

בצדה של הבכורה המהותית רכש המעשה המוסרי גם בכורה פונקציונלית. המחשבה היהודית-מתקדמת מתאפיינת ב"צניעות תיאולוגית", אשר במסגרתה ישנה רתיעה משמעותית מאימוץ של קביעות תיאולוגיות נחרצות ומפורטות. חוויית האמונה הלכה והתקבעה כחוויה אישית ואינטימית, שהניסיון להגדירה במונחים דוגמטיים נועד לכישלון. ביטוי מובהק למגמה זו, אשר הלכה ונתעצמה עם השנים, מצוי במצעה של היהדות הרפורמית בצפון אמריקה, אשר נוסח בשנת 1976 (מצע סן פרנסיסקו), באותה הפסקה, העוסקת באלוהים:

הצהרת אמונתנו באלוהים היתה מאז ומתמיד מניע עיקרי ביצר הקיום של עמנו. במרוצת מאבקנו בן מאות השנים לדבוק באמונתנו, חוינו את האלוהים והבינונו אותו באופנים רבים ושונים. מצוקות זמננו אנו והאתגרים שמציבה התרבות המודרנית גרמו לכך שרבים מתקשים להאמין באלוהים באמונה יציבה ובהבנה ברורה. אף על פי כן, אנו משתיתים את חינו, אם האישיים ואם הקהילתיים, על מציאות האלוהים ומותירים פתח לחוויית חדשות ולתפישות חדשות של האלוהות.⁴

במציאות זהירה זו הפך המעשה המוסרי ל"מדורת השבט" התיאולוגית, קרי, לכלי הביטוי העיקרי של האמונה המשותפת. האחד מאמין באל "פרסונלי" המנהיג את העולם בהתאם לעקרונות השכר והעונש; השני מאמין באל ה"תבוני", המגלה עצמו דרך חוקיות הטבע וסדרי הבריאה; השלישי מאמין באלוהות, כמעטפת הרמונית החובקת את כל הברואים והכוללת אותם באחדות אחת והרביעי, שואל עצמו אם הוא כלל מאמין. במציאות זו של גיוון תיאולוגי הופכת האמונה בצלם האלוהים שבאדם ובמחויבות לצדק לתו ההיכר העיקרי של הקהילה הדתית, ובניסוחו של הרב מרדכי קפלן כי "המצפון הוא דרך האדם המודרני לחוש באלוהות, ובלבד, כמובן, שתחושה זו תהא בצורת תביעה לצדק, לחירות ולשיתוף פעולה".⁵

בכורה פונקציונלית זו ניתנת אך להבנה על רקע השינוי המהותי שהנחילה היהדות המתקדמת במעמדן של המצוות המעשיות. אם במסגרתה של היהדות ההלכתית היווה אורח החיים היהודי את הבסיס המשותף עליו נשענו אורחות המחשבה התיאולוגיים השונים ואף המנוגדים, הרי שהשינוי במעמדן של המצוות המעשיות ושימת הדגש על הכרעות הפרט בעניין עיצוב אורח חייו, שמטו בסיס זה. במצב עניינים זה התחדד מעמדם של המחויבות לצדק והמעשה המוסרי כציר המכונן של החיים היהודיים.

ä

היהדות המתקדמת בימינו מניפה שני דגלים עיקריים, המתנוססים בראש ובראשונה למול אורח החיים החילוני-מערבי. דגלים אלו, כפי שכבר הוזכר בחלקו הראשון של המאמר, אינם מתנוססים בהתרסה, כי אם לשם הצגתה של האפשרות לקחת חלק בשתי מערכות על תרבותיות-חברתיות, זו היהודית וזו המערבית, בעת ובעונה אחת, באופן בו הן משלימות זו את זו. הדגל האחד – הוא דגלה של החוויה הדתית-רוחנית, הנטועה ביצירה היהודית לדורותיה ולגווייה: תפילה, תלמוד תורה, מעגל השנה העברי, מעגל החיים היהודי, הקשר עם ארץ ישראל, השפה העברית ועוד. הדגל השני – הוא דגלה של החוויה הקהילתית, המגבירה את ערנותו ומחויבותו של האדם למעגלי השייכות העוטפים אותו והמעודדת אותו לשקוד על פיתוחה של קהילה ערכית וסולידרית.

שני דגלים אלו, המסמלים את יסודותיה המכוננים של היהדות המתקדמת, או במילים אחרות, את ערכה המוסף, קשורים ביסודם

4 לנוסחו המלא של המצע ראה הערה 1 לעיל.

5 מרדכי מ' קפלן, דת האומיות המוסרית (כך במקור) – תרומת היהדות לשלום העולם, מסדה פרס, ירושלים 1975, נפתלי גולן (תרגום בהשתתפות המחבר), עמ' 71. הרב מרדכי מנחם קפלן הוא מייסדה של היהדות המתחדשת.)

ריקונסטרוקציוניסטית), אשר להגותה היתה השפעה רבה על היהדות הרפורמית במרוצת המאה ה-עשרים כמו גם על שיטות דתיות יהודיות אחרות.

לעולם המושגים והערכים החברתי, אשר כפי שכבר הוזכר, ניצב במרכז סדר יומה של שיטה דתית זו. ראשית, עולם מושגים וערכים זה משולב באופן יסודי ומובהק בחוויה הדתית-רוחנית היהודית. הניסיון לאתר רובד אחד של היצירה הדתית והתרבותית היהודית שאין בו בולטות לעולם מושגים זה הוא כמעט בגדר משימה בלתי אפשרית. חגי ישראל וטקסי מעגל החיים מביאים לידי ביטוי נרחב במצוותיהם ובמנהגייהם, מגוון רחב של ערכים חברתיים כשוויון, חירות, כבוד האדם, ההגנה על החלש והדאגה לו ועוד. חוויית התפילה, כפי שנתעצבה במרוצת הדורות, מקשה גם היא על המתפלל להפריד בין עמידתו לנכוח האלוהי והנשגב לבין עמידתו לנוכח הזולת. אשר על כן, מרכזיותו של עולם המושגים והערכים החברתי בסדר יומה של היהדות המתקדמת, עולה בקנה אחד עם אופיים של רבים מן הכלים התרבותיים, החינוכיים, הליטורגיים והריטואליים אשר יצרה היהדות. לא למותר לציין, כי משום שפעמים רבות, כלים אלו הינם רבי פנים וניתן למצוא בהם הקשרים רעיוניים מגוונים, הרי שההכרעה "לגייסם" לצורך הטמעתם של הערכים החברתיים מעידה כשלעצמה על חשיבותם היתרה של ערכים אלו במשנת היהדות המתקדמת. שילובה של החוויה הדתית והרוחנית באורח חיים המערבי, הממעיט בדרך כלל במחוות סמליות וריטואליות ואף מפתח כלפיהן ציניות וביקורתיות יתרה, והדגשתם של המסרים החברתיים באמצעות חוויה זו, מייסד מעין "פעילות מטרונום", המפנה את תשומת לבו של האדם אל הזולת, צרכיו ומצוקותיו ואל עבר עוולות חברתיות שונות הדורשות תיקון.

במקביל לחוויה הדתית-רוחנית, אף החוויה הקהילתית, מעצם טבעה, מעניקה בולטות לעולם המושגים והערכים החברתי ומעודדת את האדם ה"קהילתי" ליתר מעורבות וגילויי סולידריות חברתית. בימינו, כאשר הקהילה אינה מהווה מסגרת שייכות טבעית למרבית הישראלים, כמו גם למרבית החיים בחברות מערביות אחרות, הרי שבנייתה ופיתוחה של הקהילה מחייבים ומעודדים את האדם לקבל על עצמו רמת אחריות גבוהה יותר על זולתו ועל חיי הכלל. העובדה כי הקהילה היהודית המתקדמת, כמו גם קהילות אחרות, מתאפיינת בשותפות רעיונית, בתחושת שליחות ובמבנה רב דורי אך מחזקת את הקשר שבין החוויה הקהילתית לבין מקומה של האחריות החברתית בסדר היום הרעיוני והאופרטיבי..

ä

עד שאנו באים לנתח ולבחון את מרכזיותם של הערכים המכונסים תחת המותג "צדק חברתי", בסדר יומה הרעיוני של היהדות המתקדמת, מן הראוי הוא להרחיב מעט גם על תוכנו של מותג זה ועל רוחב יריעתו במחשבה היהודית בכללותה ובמחשבה היהודית המתקדמת בפרט.

המובאות אשר הובאו בחלקו הראשון של המאמר מתוך מצעיה של היהדות המתקדמת, מעידות כי זו המשיכה ועודנה ממשיכה לאחוז בראייה היהודית הקדומה הרואה במושג הצדק (ולעניינו: צדק חברתי) כמושג המתאר רצף ערכי ואופרטיבי, שראשיתו בפעולת גמילות החסדים הנקודתית והממוקדת ואחריתו במאמץ הפוליטי-מדיני לבנייתה של חברה מוסרית וצודקת. הכרזתו של הנביא הושע, הנאמרת מדי בוקר בשעת הנחת התפילין: "וארשתוך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים" (הושע ב, כא) היא רק אחת מן המקראות הרבות מספור, המבטאות רעיון זה. מחד, "צדק ומשפט" – קרי, ההגנה הניתנת לאדם מפני כוחותיו וחמדנותו של הזולת וההבטחה כי יוכל ליהנות מפירותיה של השותפות החברתית. מאידך, "חסד ורחמים" – טיפוחו של רגש האחוה והאחריות, המונע מן האדם להתעלם ממצוקתו של הזולת והמביא אותו לנקוט במחווה מיידית של דאגה, נתינה ופריסת חסות.

פעולת גמילות החסדים משולה למשכך כאבים הניתן לאדם סובל. כשם שמשכך זה מקל על כאבו של האדם אך לא מביא לריפוי, כך פעולת גמילות החסדים יכולה להקל על מצוקתו של אדם, אך על פי רוב אין בכוחה להעמידו במצב בו הוא לא יזדקק לה בעתיד. בהלכות "מתנות עניים" אשר בחיבורו ההלכתי הגדול "משנה תורה" מפרט הרמב"ם שמונה מדרגות של פעולה למען הזולת. במדרגה העליונה ניצבת הפעולה שבאמצעותה רוכש האדם את הכלים לעמוד ברשות עצמו ולפרנס בכבוד את בני ביתו.⁶ במציאות החיים המודרנית מופקדת משימה זו בידיהן של הרשויות, האמורות לסייע לאדם לרכוש את הכלים לשמירה על כבודו ועל רווחתו (השכלה, פרנסה, דיור, חינוך, בריאות וכו'). כאשר הרשויות מתפרקות מאחריותן או כאשר אין הן מצליחות לממשה, אין די בפעולת גמילות החסדים, המכוונת על פי רוב לצמצום נזקי המצב ולא לתיקונו. במצב עניינים זה המחויבות הרעיונית לערכי הצדק החברתי מחייבת פעולה בכלים ציבוריים משפטיים, ופוליטיים.

מנגד, גם לפעולת גמילות החסדים ערך ייחודי, שאינו ניתן להחלפה באמצעותה של הפעולה מן הסוג אשר הוזכר זה עתה. ראשית, ה"תבשיל החברתי" דורש פעמים רבות מצרכי היסוד אשר אין בכוחה של הרשות לספקם. אמפתיה, שותפות, חברות, אחווה קהילתית – כל אלה אינם מסוג הדברים אשר מנגנונים בירוקרטיים מסוגלים לספק. שנית, פעולת הרשות מעצם טבעה היא איטית ומורכבת. המחויבות לזולת, הניצבת, כנזכר, בבסיסה של החוויה הקהילתית, אינה מאפשרת להתעלם ממצוקתו של הזולת רק בשל הידיעה כי הפתרון הכולל הוא נחלתה של הרשות. לבסוף, מן הראוי להדגיש גם את השפעתה הגדולה של פעולת גמילות החסדים על גומל החסד

ולא רק על מקבלו. בעניין זה מלמדת אותנו השפה העברית שיעור חשוב בכינויה של פעולת הנתינה בשם "גמילות חסדים". הגמול ניתן, כידוע, לזה אשר העניק לנו דבר מה ולפיכך טמון בו תמיד יסוד של הדדיות. השימוש בכינוי זה מלמד כי גם מעניק החסד מקבל דבר מה, והוא - עצם הכרה בערכו של האחר ובפוטנציאל הגלום בו. המסכים אותם משלם האזרח, הם המאפשרים לרשות לפעול לחיזוקו של הנזקק, אולם אין בהם כדי להנמיך את חומת הניכור בין אדם לאדם. רק הפעולה הישירה של הושתת היד והטיית האוזן היא שמעוררת את תחושת האחוה הקהילתית, שמסורת היהדות מבקשת לעורר בקרבנו ביחס לכל חבר בחברתנו.

כנזכר לעיל, מן השלבים המוקדמים של התבססותה כשיטה דתית וכתנועה, אימצה היהדות המתקדמת את הגישה כי המחויבות לצדק חברתי הינה רבת פנים וממדים וכי ביטוייה משתרעים מפעילות הצדקה של הפרט והקהילה ועד לנקיטתן של עמדות תנועתיות בסוגיות שונות שעל סדר היום הציבורי. באופן טבעי, תמורות העתים משפיעות גם על אופן יישומה של מחויבות דתית-רעיונית זו, ופעמים שמרכז הכובד מצוי בפעולת הצדקה האישית והקהילתית ולפעמים גוברת הדרישה לפעולה ציבורית ולנקיטתם של עמדות ומעשים למול רשויות השלטון. מטבע הדברים, בעוד שפעולת הצדקה וגמילות החסדים מצויה כמעט תמיד בגבולותיה של ההסכמה הקהילתית והתנועתית, הרי שהפעולה הציבורית, הנושקת לא פעם את העשייה הפוליטית מעוררת קשיים רבים יותר, אם מבחינת רוחבה של ההסכמה התנועתית ואם מבחינת מעמדה הציבורי של היהדות המתקדמת ויכולתה להעניק למגוון רחב של קהלים נגישות לחיים יהודיים ליברליים. עם זאת, מחויבותה של היהדות המתקדמת לקידום החזון הנבואי של בניית חברת צדק ומשפט גוברת, על פי רוב, על קשיים אלו ומביאה את תנועותיה וארגוניה של יהדות זו לעמוד, לא פעם, בחזיתות המאמץ (ואף המאבק) לתיקונה של החברה.

ä

דברינו עד כאן ניתנים להעמדה על שלוש תובנות. האחת היא, כי היהדות המתקדמת הינה שיטה דתית המעמידה עצמה כאלטרנטיבה לשיטות אחרות, בין השאר, בשאלת מיקומו של עולם הערכים החברתי בסדר יומה התיאולוגי והרעיוני. מן הצד האחד ניצבת היהדות המתקדמת כנגד שיטות דתיות יהודיות אשר העניקו בדורות אחרונים עדיפות ברורה למרכיבים אחרים של הדת והתרבות היהודית על פני עולם ערכים זה. מן הצד השני, ניצבת היהדות המתקדמת כנגד "בעלת בריתה", התרבות המערבית, בכל הנוגע למיקומן של החוויה הקהילתית והסולידרית והחוויה הדתית-רוחנית בחייו של האדם המודרני. תובנה שנייה היא, כי מרכזיותו של עולם הערכים החברתי באה לידי ביטוי מובהק בשני ציריה המכוננים של היהדות המתקדמת, אשר נזכרו לעיל: החוויה הדתית-רוחנית והחוויה הקהילתית. בכל הנוגע לחוויה הדתית-רוחנית, הרי שמרכזיות זו עולה בקנה אחד עם מאפייניה של החוויה הדתית-רוחנית היהודית לדורותיה, ויחד עם זאת, בעצם הבלטתם של הערכים החברתיים על פני ערכים אחרים, המבוטאים, גם הם, על ידי חוויה זו, משתקפת מרכזיותם היתרה במחשבה היהודית המתקדמת. התובנה האחרונה היא כי מחויבותה של היהדות המתקדמת לעולם הערכים החברתי אינו מצטמצם לאופן מימוש אחד כי אם למגוון רחב של אופנים, שלחלקם ראוי הכינוי "צדקה" ולחלקם "צדק" וזאת מתוך ההבנה העמוקה כי אין צדקה ללא צדק ואין צדק ללא צדקה.

במסכת קידושין אשר בתלמוד הבבלי מופיעה האגדה הבאה: "וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד. נשאלה שאילה זו בפניהם: 'תלמוד גדול או מעשה גדול'. נענה רבי טרפון ואמר: 'מעשה גדול'. נענה רבי עקיבא ואמר: 'תלמוד גדול'. נענו כולם ואמרו: 'תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה'⁷. לקחה של אגדה זו אינו טמון בבכורתם של העקרונות והערכים על פני המעשים כי אם העובדה שמבחנם האמיתי והיחיד של הראשונים הוא התגשמותם באחרונים. בעשרות השנים בהם מכה היהדות המתקדמת את שורשיה, אט-אט, במדינת ישראל, מנסים חבריה וקהילותיה לתת ביטוי למרכזיותו של סדר היום החברתי הלכה למעשה. ניסיונות אלו אינם קלים. היהדות המתקדמת נאלצה במשך השנים ועודנה נאלצת להתמודד עם שני מכשולים אדירים. האחד, תחושותיהם של ישראלים רבים, כי יהדותם היא עניין של מה בכך, וכי בניגוד לחיים בתפוצות, זהות זו אינה מצריכה התארגנות קהילתית. השני, מאבקו של הממסד הרבני-אורתודוכסי למנוע מן היהדות המתקדמת כל דריסת רגל והכרה רשמית בישראל. עם זאת, רשאית היהדות המתקדמת הישראלית להצביע על היקף עשייה חברתית לא מבוטל כעדות לאיכותו של תלמודה בתחום זה.

קהילות רבות מבין קהילותיה של היהדות המתקדמת, מפעילות מפעלים חברתיים שונים כחלק בלתי נפרד מפעילותן הדתית והקהילתית. יש ומפעלים אלו נסמכים על מאפייניה הייחודיים של הקהילה היהודית המתקדמת, כדוגמת עריכתם טקסי מעגל חיים לילדים ולבוגרים בעלי צרכים מיוחדים (בדגש על בר מצווה וחתונות) או שילובם המלא בחיים הקהילתיים; ויש ומפעלים אלו אינם קשורים דווקא למאפיינים הייחודיים, כדוגמת: מועדוניות לתגבור לימודים בשכונות מצוקה, מפעלי מזון והסעדה, פעילות פנאי לקשישים וכו'. בשנים האחרונות משקיעה התנועה ליהדות מתקדמת בישראל מאמצים ומשאבים רבים לטובת ביסוסם של מפעלים חברתיים בכל קהילות התנועה ולהעצמתם.

באמצע שנות השמונים, בהתבסס על ניסיונה של התנועה הרפורמית בצפון אמריקה, הקימה התנועה ליהדות מתקדמת בישראל זרוע

משפטית וציבורית, אשר נועדה להשלים את הפעילות החברתית הקהילתית ולהעמיק את מעורבותה של היהדות המתקדמת בישראל במאמץ לבנייתה של חברה סולידרית ופלורליסטית. זרוע זו, ששמה "המרכז לפלורליזם יהודי", נועדה לשלב בין פעולה משפטית וציבורית להגנה על זכויותיה ועל מעמדה של היהדות הליברלית בישראל ובין מעורבות תנועתית בסוגיות שונות שעל סדר היום הציבורי. בעשרים שנות קיומו פעל המרכז, יחד עם שותפים רבים, לקידום של מאבקים חברתיים שונים ולהשגתם של יתר שוויון ותקינות שלטונית בישראל. עם תחילתו של גל העלייה בשנות התשעים הקימה התנועה ליהדות מתקדמת בישראל, באמצעות המרכז, רשת של מרכזי סיוע משפטי לעולים חדשים, אשר העניקה סיוע ללמעלה מחמישים אלף עולים חדשים בעשר שנות פעילותה.

פעילותה של היהדות המתקדמת בישראל בתחום החברתי משלבת כיום בין מפעלי עזרה ותמיכה רבים המשרתים אוכלוסיות מגוונות: עולים, קשישים, אסירים, ילדים ונוער ממשפחות נצרכות, משפחות חד הוריות, ישראלים בעלי צרכים מיוחדים ועוד, ובין עיסוק ופעולה מתמידים בסוגיות הניצבות על סדר יומה של מדינת ישראל ואשר מעצבות את דמותה המוסרית כדוגמת זכויות מיעוטים, שוויון בהקצאת משאבים, מעמד האישה, יחס החברה והרשויות למהגרי עבודה וסוגיות רבות נוספות.

ככל שרבה פעילותה של היהדות המתקדמת הישראלית בתחום זה כך גם גדלים האתגרים והצרכים שטרם ניתן להם מענה. החברה הישראלית מתמודדת בעצם ימים אלו עם שאלות של זהות ודרך, הנוגעות, בין השאר, לאופיה של הסולידריות החברתית, היקפה וזהות הנהנים ממנה. היהדות המתקדמת, השואפת לעגן את ההכרה כי היהדות ממשיכה להיווצר ולהתעצב, בין השאר, בדמותם של החיים הממלכתיים והציבוריים במדינת ישראל, מבקשת ליטול חלק בהתמודדות זו של החברה הישראלית, ולפעול לחיזוקה של הסולידריות החברתית ברוחה של מורשת ישראל. גודל המשימה והתעצמותה של היהדות המתקדמת בישראל צעד אחר צעד, עקב בצד אגודל, הולמים את דבריו של רבי טרפון, מיועדנו איש המעשים: "היום קצר, והמלאכה מרובה, והפועלים עצלים, ובעל הבית דוחק, והשכר הרבה. לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין לבטל ממנה" (משנה, אבות ב, טז-יז).

התנועה הרפורמית
יהדות מתקדמת בישראל

www.reform.org.il